

YETİŞKİN VE AKRAN LİDERLİ CİNSEL EĞİTİMİN İLKÖĞRETİM 8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN CİNSELLİKLE İLGİLİ BİLGİ VE TUTUMLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ*

**Arş. Gör. Dr. Hasibe KADIOĞLU

**Yard. Doç. Dr. Ayşe YILDIZ

** Marmara Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu

ÖZET

Amaç: Bu çalışma yetişkin ve akran liderli cinsel eğitimin bir ilköğretim okulu 8. Sınıf öğrencilerinin cinsel sağlıkla ilgili bilgi ve tutumları üzerindeki etkilerini karşılaştırmak amacı ile yapılmıştır.

Gereç ve Yöntem: 2002-2003 bahar ve 2003-2004 güz eğitim öğretim döneminde bir devlet ilköğretim okulunda 8. Sınıf (n=92) öğrencileri ile yarı deneysel olarak yapılmıştır. 39 öğrenciye araştırmacı tarafından yetişkin liderli eğitim yapılırken, 40 öğrenciye akran liderli eğitim yapılmıştır. Eğitim, araştırmacı tarafından geliştirilerek geçerlik-güvenirlilik çalışması yapılan Cinsel Tutum Ölçeği ve Cinsel Bilgi Ölçeği kullanılarak değerlendirilmiştir. Veriler yüzdeler, Cronbach Alpha, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon, İki ortalama arasındaki farkın önemlilik testi ile değerlendirilmiştir.

Bulgular ve Sonuçlar: Her iki yöntem cinsellikle ilgili bilgi ve tutumun olumlu yönde gelişmesinde etkili olmuş, ancak akran liderli eğitim cinsellikle ilgili bilginin ve tutumun olumlu yönde gelişmesinde yetişkin liderli eğitime göre daha etkili olmuştur.

İlköğretim 8. sınıf öğrencilerine akran liderli cinsel sağlık eğitimi yapılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akran eğitimi, akran liderli eğitim, cinsel eğitim, ilköğretim öğrencisi

EFFECTS OF SEXUAL EDUCATION WITH THE PEER-LED AND ADULT-LED ON THE KNOWLEDGE AND ATTITUDES OF THE ELEMENTARY SCHOOL EIGHT GRADE STUDENTS ABOUT THE SEXUALITY

ABSTRACT

Purpose: This study is conducted in order to compare the effect of sexual education with the peer-led and adult-led on the knowledge and attitudes of the an elementary school eight grade students about sexual health.

(*) Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Hemşireliği Doktora Tezi, İstanbul, 2005 (Danışman: Yıldız, A.)

Material-Method: This study is conducted as a quasi-experimental study within the eight grade students (N = 92) of an elementary school in Ministry of Education during the terms of 2002-2003 spring and 2003-2004 autumn. 39 students have received sexual health education with the leadership of an adult by the researches, while 40 students have received sexual health education with the leadership of seven peers by the students. The education is assessed by using Scale of Sexual Attitude and Scale of Sexual Knowledge. Both of these scales have been developed by the researcher and it has been used after determining its validity-reliability work. Data has been evaluated percentage, Cronbach Alpha, Pearson's Moments' Multiplication Correlation, and the student t test.

Findings and Results: Both methods have been positively effective on the development of knowledge and attitude about the sexuality, but the sexual education with the leadership of a peer is more effective than the sexual education with the leadership of an adult.

Sexual health education with the leadership of a peer can be applied to the eight grade students of elementary school.

Key Words: Peer education, per-led education, sex education, primary school children

Giriş

Cinsellik, bir canlının cinsel kimliğe sahip olması, üreme süreci ve erotik zevk duyma özelliklerini içeren bir bütündür. Diğer bir deyişle cinsellik, insanın mutluluk, başarı ve ilişkilerini derinden etkileyen bir hayat gerçeğidir. Sağlıklı cinsellik birey, aile ve toplumun güçlü olmasında önemli faktörlerden biridir (Bulut,1999;Taşçı,2003).

Cinsel eğitim, bireyin fiziksel, duygusal ve cinsel gelişimini anlaması, olumlu bir kişilik kavramı geliştirmesi, başkalarının haklarına, görüş ve davranışlarına saygılı bir bakış açısı edinmesi, olumlu davranış biçimleri ve değer yargıları geliştirmesi eğitimidir (Artan,2003).

Cinsel eğitimin ana amacı ise üreme sağlığının geliştirilmesidir. Dünya Sağlık Örgütü'nün geliştirdiği ve Kahire'de onaylanan tanımlamaya göre üreme sağlığı, insanın doyurucu ve güvenli bir cinsel yaşamının olması, üreme yeteneklerine ve bu yeteneği kullanma zamanı ve sıklığı konusunda karar verebilme özgürlüğüne sahip olmasıdır. Cinsel eğitimin diğer bir amacı da, insanların cinselliğinin olumlu yönlerini tanımalarına, cinsel sağlıklarını korumaları için bilgi ve becerilerle donatılmalarına ve cinsel konularda seçim yapabilme becerisi edinmelerine yardımcı olmaktır (Bu-

lut,1999,Bulut,1999; Fincancıoğlu,1995;Siecus,1996))

Sağlık eğitimi alanında geleneksel eğitim yöntemleri bilgi ve davranış arasındaki geçiş sürecinde genellikle başarılı olamamaktadır. Bir çok eğitim programı bilgi aktarmada yararlı olabildiği halde davranış değişikliği üzerinde yetersiz kalmaktadır(Mathie ve Ford,1998). Song ve arkadaşları da 1960-1997 yılları arasında Amerika'daki okullarda yapılan cinsel eğitim araştırmalarının meta analiz sonucunda çalışmaların % 77'sinin cinsel bilgiyi artırma odaklı olduğunu bulmuşlardır (Song ve ark.,2000). Oysa cinsel eğitimin sonuç hedefi olumlu cinsel davranışlar geliştirmektir. Davranış ve tutumu etkileyebilmek için hem formal hem de informal öğrenme gereklidir. Ayrıca gençlerin sosyal davranışları ahlaki değerleri ile uygunluk göstermektedir. Bundan dolayı cinsel eğitim değişik bir yaklaşım gerektirmektedir. Eğitim stratejileri esnek olmalı ve beceri geliştirmeyi içermeli, eğiten ve eğitilen arasındaki iletişim ürktücü olmamalıdır. Akran eğitimi bu nedenle cinsel eğitim gibi hassas konularda geleneksel yöntemlerden daha faydalı olabilir (Mathie ve Ford,1998).

Genel bir ifadeyle akran; yaş, cinsiyet, eğitim,

ırk, din, cinsel yönelim, yaşam deneyimi ya da statü açılarından aynı sosyal gruba dahil insanları anlatmak için kullanılmaktadır (Karadağ,2003).

Akran eğitimi; yaş, cinsiyet, eğitim ya da statü açısından aynı gruba dahil insanların, akranlarına bilgi vermesini, beceri ya da tutum kazandırmasını, kısaca belli bir konuda akranların etkilenmesini amaçlayan yaklaşımdır (Karadağ,2003).

Mathie'nin belirttiğine göre Finn akran eğitimini şöyle tanımlamaktadır: "Eğitim hedefleri olan, ancak profesyonel eğitim uğraşı olmayan kişilerin bilgi, tutum, ve davranışları paylaşımlarıdır" (Mathie ve Ford,1998).

Green'e göre ise: "akran eğitimi sağlık bilgisi, sağlık değerleri ve sağlık davranışlarının aynı yaş veya statüdeki grup üyeleri arasında paylaşılması ve öğrenilmesidir" (Gren,2001)

Akran eğitimini savunan görüşler şunlardır:

Akranlar güvenilir bir bilgi kaynağıdır.

Akranlar kabul gören bir bilgi kaynağıdır.

Akranlar profesyonellerden daha etkilidir.

Akranlar iletişim sürecinde öğrenmeyi güçlendirir.

Akranlar pozitif rol modeli ve akran eğitimcileridir.

Akranlar karmaşık konularda yararlıdır.

Akranlar iletişim kanallarını oluşturmada yararlıdır.

Akranlar bilinen yöntemlerle ulaşılması zor olan gruplara ulaşmayı sağlarlar.

Akranlar çok daha maliyet etkilidirler (Gren,2001;Turner ve Shepherd,1999) .

Bununla birlikte akran eğitimiyle ilgili yapılan çalışmaların çoğu yalnızca akran eğitiminin etkisini gösteren çalışmalardır. Bunlardan Agha Zambiya'da 10,11,12. sınıf öğrencileri arasında , Özcebe ve arkadaşları lise öğrencileri arasında, Shulkin üniversite öğrencileri arasında , Mellanby ve arkadaşları 12-16 yaş okul çocukları arasında ,

Laukamm ve arkadaşları TIR şöförleri ve onların cinsel eşleri arasında, Ford ve arkadaşları kadın sex işçileri arasında, Kocken ve arkadaşları Hollanda'da da Türk ve Fas'lı göçmenler arasında, Leonard ve arkadaşları kadın sex işçileri arasında HIV/AIDS-CYBH'ların önlenmesinde akran eğitiminin etkili olduğunu göstermişlerdir(Agha,2002; Özcebe ve ark.,2004; Shulkin,1991; Mellanby ve ark.,2001; Laukamm ve ark.,2000; Ford ve ark.,2000; Kocken ve ark.,2001; Leonard ve ark.,2000)

AIDS önlenmesine ilişkin akran eğitimlerinin lise ve üniversite (Hara ve ark., Shulkin) öğrencilerinde uygulandığı bazı araştırma raporlarında da AIDS farkındalığının arttığı, AIDS'e karşı tutum ve davranışlarda iyileşme olduğu belirtilmektedir. Benzer şekilde CYBH'lara ilişkin daha yetişkin yaş gruplarında yapılan çalışmalarda da (Laukamm ve ark., 2000 Ford ve ark. 2000) akran eğitiminin kondom kullanımında artış sağladığı belirtilmektedir.

Bununla birlikte akran eğitiminin yetişkin eğitiminden daha etkin olduğunu gösterebilmek için akran eğitimi yetişkin eğitimiyle karşılaştıran çalışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır.

AMAÇ

Bu çalışma hemşirelerinin cinsel sağlık eğitimi faaliyetlerine katkı sağlamasına yönelik, yetişkin ve akran liderli cinsel eğitimin bir ilköğretim okulu 8. sınıf öğrencilerinin cinsel sağlıkla ilgili bilgi ve tutumları üzerindeki etkilerini karşılaştırmak amacı ile yapılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Tipi

Araştırmanın türü yarı deneyseldir. Araştırmanın düzeni farklı zaman ve iki deney grubu ile ön test- son test düzenidir. Veri toplama araçlarının oluşturulması bölümünde yer alan ölçeklerin geliştirilmesi ise metodolojik araştırma türünde yapılmıştır.

Araştırmanın Hipotezleri:

Yetişkin liderli eğitim ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin cinsel sağlıkla ilgili bilgi ve tutumlarının gelişmesi üzerine etkili bir yöntemdir.

Akran liderli eğitim ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin cinsel sağlıkla ilgili bilgi ve tutumlarının gelişmesi üzerine etkili bir yöntemdir.

Akran liderli eğitim ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin cinsel sağlıkla ilgili bilgi ve tutumlarının gelişmesi üzerine yetişkin liderli eğitimden daha etkili bir yöntemdir.

Araştırmanın Uygulama Planı:

Çalışmaya katılan öğrenciler akran liderli eğitim grubu(ALG, n =51)ve yetişkin liderli eğitim grubu (YLG, n =41) olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. YLG'ye araştırmacı tarafından; ALG'ye ise aynı grup içinden seçilen 7 akran lider tarafından cinsel sağlık eğitimi verilmiştir.

Akran liderlerin belirlenmesi öğrenci seçimi ile yapılarak ALG'de bulunan öğrencilere ***“öğrenmelerine yardımcı olabileceğine inandıkları”, “sevdikleri”, “bilgisine güvendikleri ve saygı duydukları”*** 4 kız ve 4 erkek ismi yazmaları istenmiş ve sonuçta en fazla oy olan 8 öğrenci akran lider adayları olarak belirlenmiştir.

Akran lider adaylarına araştırmacı tarafından cinsel sağlık eğitimi verilmiştir. Akran lider adayları eğitim öncesi ve sonrasında “Cinsel Tutum Ölçeği” ve “Cinsel Bilgi Ölçeği” ile değerlendirilmiş ve başarılı olan 7 aday akran lider olarak atanmıştır. Bir akran lider adayı eğitimleri aksattığından dolayı başarısız olmuş ve çalışma dışı bırakılmıştır. Akran liderlere eğitimleri sırasında kendilerine rehber olması amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan “Akran Liderler İçin Cinsel Sağlık Eğitimi Rehberi” verilmiştir.

Akran grupları lider öğrencilerin isteği ile belirlenmiştir. Bunun için akran liderlerden 5-6 kişilik grup yapmaları istenmiş ve bunu yaparlarken cinsiyetin önemli olmadığı ancak grup üyelerinin isteği ve olurunun alınmasının önemli olduğu be-

lirtilmiştir. Böylece 5-6 kişilik yedi akran grubu oluşturulmuştur.

ALG'ye araştırmacı tarafından hazırlanan cinsel sağlık eğitim hedefleri ve içeriği doğrultusunda 9 oturumda küçük grup çalışması ile akran liderler aracılığıyla cinsel sağlık eğitimi verilmiştir. Yetişkin liderli gruba ise aynı eğitim hedefleri ve içeriği doğrultusunda araştırmacı tarafından 9 oturumda cinsel sağlık eğitimi verilmiştir. Her iki grup için hazırlanan eğitim programı :Üreme sistemi anatomi ve fizyolojisi, üreme, puberte, beden imajı, cinsel kimlik, aile, arkadaşlık, sevgi, çıkma, evlilik ve birlikte yaşamak, çocuk yetiştirmek, değerler, karar verme, iletişim atılganlık, karşılıklı konuşma, yardım isteme, masturbasyon, cinsel perhiz, cinsel fanteziler, cinsel bozukluklar, doğum kontrolü, düşük, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve HIV, cinsel suistimal ve üreme sağlığının korunması konularını içermektedir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2003-2004 güz eğitim-öğretim döneminde İstanbul-Üsküdar'da Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir devlet ilköğretim okulunun 8. Sınıf öğrencileri oluşturmuş olup (N=152), gönüllü katılmayı kabul eden ve velisi izin veren öğrencilerin tamamı (n=92) çalışmaya alınmıştır. Veli izni almak için velilerle toplantı yapılarak çalışma hakkında bilgi verilmiş ve daha sonra kendilerine yazılı onam formu gönderilmiştir. 92 veli yazılı onam verirken , 60 veli izin vermemiştir. Altı öğrenci de eğitimlere katılmayı aksattığı için çalışma dışı tutularak 86 öğrenci ile çalışma tamamlanmıştır.

Verilerin Toplanması

Veriler araştırmacı tarafından geliştirilerek geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan “Cinsel Bilgi Ölçeği” (CBÖ) ve “Cinsel Tutum Ölçeği” (CTÖ) ile değerlendirilmiştir. Her iki ölçüm aracı eğitim öncesinde ve eğitim bittikten iki hafta sonra çalışmaya katılanlar tarafından cevaplandırılmıştır.

Cinsel bilgi Ölçeği gençlerin cinsellikle ilgili bilgilerinin değerlendirmek için geliştirilen, toplam 24 maddeden oluşan, 3'li likert tipi bir ölçektir. 1, 2, 4, 6, 9, 10, 11, 14. ölçek maddeleri doğru, 3, 5, 7, 8, 12, 13, 15, 16,17,18, 19, 20, 21, 22,23,24. ölçek maddeleri ise yanlış bilgi ifadeleridir. Doğru bilgi ifadeleri; “Doğru =3”, “Yanlış =1”, “Bilmiyorum = 2”, Yanlış bilgi ifadeleri ise “Yanlış = 3”, “Doğru = 1”, “Bilmiyorum = 2” şeklinde puanlanmıştır. Ölçekten alınabilecek minimum puan 24, maximum puan ise 72'dir. 24 puan en düşük bilgi düzeyini 72 puan ise en yüksek bilgi düzeyini ifade etmektedir.

Cinsel Tutum Ölçeği gençlerin cinsellikle ilgili tutumlarını değerlendirmek için geliştirilen, toplam 24 maddeden oluşan, 5'li likert tipi bir ölçektir. 1, 5, 6, 9, 14, 17, 18, 20, 21, 22, 23,24. ölçek maddeleri olumlu, 2, 3, 4, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 19. ölçek maddeleri olumsuz tutum ifadeleridir. Olumlu ifadeler “Çok Katılıyorum =5”, “Katılıyorum = 4”, “Bilmiyorum = 3”, “Katılmıyorum =2”, “ Hiç katılmıyorum =1” şeklinde puanlanmıştır. Olumsuz ifadeler ise ters puanlanmıştır. Ölçekten alınabilecek minimum puan 24, maximum puan ise 120'dir. 24 puan en kötü tutumu, 120 puan ise en iyi tutumu ifade etmektedir.

Ölçeklerin geçerlik-güvenirlik çalışması araştırmanın yapıldığı okulun 2002-2003 öğretim dönemindeki 8. Sınıf öğrencilerinden (n=151) veli izni alınabilenlerle yapılmıştır (n = 86). İzin formu tüm 8. Sınıf velilerine gönderilmiş ve sonuçta 86 veliden yazılı izin alınırken, 65 veliden izin alınamamıştır.

Ölçeklerin geçerliği için kapsam geçerliği, güvenirlik için ise madde analiz, iç tutarlık ve zamana göre değişmezlik testi uygulanmıştır.

Ölçek maddeleri, ilgili literatür (Alberti,2000; Atabek,1998; Cholette, 1999; Cole, 2003; Ford; Giese; Kardam, 2000; Kentler, 1998; Kulaksızoğlu, 2001; Mayle, 2003; Öz, 1997; Sevim, 2002; Sicus, 1996; Taşçı, 2003; Uçar, 1994; Ward, 2000), eğitim içeriği ve hedeflerine uygun olarak hazırlanmıştır. “Cinsel Bilgi Ölçeğinin”nin mad-

deleri bilişsel hedeflere, “Cinsel Tutum Ölçeği”nin maddeleri ise duyuşsal hedeflere karşılık gelecek şekilde geliştirilmiştir. Daha sonra Madde analizi için madde-toplam korelasyonlarıyla madde ayırt edicilik gücü belirlenmiştir. Madde – toplam korelasyon değeri 0'ın altında olan maddeler ölçeklerden çıkartılmıştır. Literatürde 0.20'nin altında korelasyon değeri olan maddelerin çıkartılması önerilmektedir (Erkuş,2003;Özgüven, 2000; Tekin, 1991; Yılmaz,2002) . Ancak her iki ölçekte 0 ile 0.20 arasında değer alan maddelerin de çıkartılması durumunda alpha değerlerinde önemli değişiklik olmadığı için bu maddeler ölçeklerden çıkartılmamıştır.

Kapsam geçerliği için 7 uzmanın görüşü alınmıştır. Uzmanlardan gelen değerlendirme sonucunda bazı ölçek maddelerinin ifadesinde değişiklik yapılmıştır. Uzmanlar ölçek maddelerine ortalama 3 (uygun) ve 4 (çok uygun) puan vermişlerdir.

Zamana göre değişmezlik testi (test-tekrar test) için her iki ölçüm aracı aynı gruba (n=86) 2 hafta ara ile uygulanmış, ancak kodlama hatası nedeniyle Cinsel Tutum Ölçeği 80, Cinsel Bilgi Ölçeği ise 77 öğrenci ile tamamlanmıştır. İstatistiksel değerlendirme sonucunda Cinsel Bilgi Ölçeğinin toplam Pearson momentler çarpım korelasyon değeri 0,61 (p=,000) Cinsel Tutum Ölçeğinin toplam Pearson momentler çarpımı korelasyon değeri 0,90 (p=,000) olarak bulunmuştur.

Ölçeklerin iç tutarlığı Cronbach's alpha ile değerlendirilmiştir.

Cinsel Tutum Ölçeğinin Cronbach's Alpha Değeri: 0 ,76

Cinsel Bilgi Ölçeğinin Cronbach's Alpha Değeri: 0,71 olarak bulunmuştur.

Literatürde genel olarak 0.70 güvenirlik katsayısının alt sınır olarak alınması önerilmektedir (Erkuş,2003;Özgüven,2000;Tekin, 1991; Yılmaz,2002). Cinsel Bilgi Ölçeği ve Cinsel Tutum Ölçeğinin güvenirlik katsayıları 0.70'in üzerinde olduğu için her iki ölçekte güvenilir olarak değerlendirilmiştir.

Verilerin Değerlendirilmesi

Veriler bilgisayar ortamında istatistik paket programı kullanılarak, yüzdeler ve iki ortalama arasındaki farkın önemlilik testi ile değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Gerek ölçüklerin geçerlik güvenirlik çalışması sırasında gerekse çalışmanın uygulama aşamasında bazı velilerin çalışmaya izin vermemesi evrenin tamamına ulaşılmasına engel olmuştur.

Grupların birbirlerinden etkilenmelerini en aza indirmek için farklı zamanlarda (sabahçı- öğlenci) okulda bulunmalarının sağlanamaması dış değişkenler yönünden sınırlılık oluşturmuştur. Bunun için okul idaresinden iki sınıfın sabahçı, iki sınıfın öğlenci yapılması istenmiş ancak idare tarafından kabul edilmemiştir. Bununla birlikte okul idaresi

farklı şubelerde bulunan öğrencilerin birbirleriyle etkileşimde bulunmadıklarını bildirmişlerdir.

BULGULAR

Yetişkin ve akran liderli cinsel eğitimin ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin cinsellikle ilgili bilgi ve tutumları üzerindeki etkilerini belirlemek için ;

Her iki grubun grup içi ön test- son test puan ortalamalarının karşılaştırması,

Gruplar arası ön test-son test puan farkı ortalamalarının karşılaştırması yapılmıştır.

Çalışmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleri incelendiğinde ALG'nin 20 kız, 20 erkek, YLG'nin 19 kız, 20 erkek ve akran liderlerin 3 kız, 4 erkek öğrenciden oluştuğu ve 13-14 yaş grubunda oldukları bulunmuştur.

Tablo 1. Yetişkin ve Akran Liderli Grupların Eğitim Öncesi ve Sonrasında Cinsel Bilgi Toplam Puan Ortalamaları

Gruplar	Ön test		Son test		t	p
	X±Sh	S	X±Sh	S		
Akran Liderli Grup (n=40)	56,32±0,96	6,09	63,07±0,81	5,12	9,19	,000
Yetişkin Liderli Grup (n=39)	52,89±0,74	3,79	56,51±1,11	6,96	3,83	,000

Tablo 2. Yetişkin Ve Akran Liderli Grupların Eğitim Öncesi Ve Sonrasında Cinsel Bilgi Toplam Puan Farkı Ortalamaları

BİLGİ ÖLÇEĞİ	n	X ± Sh	S
YLG'nin ön-son test puan farkı ort.	39	3,61 ± 0,94	5,88
ALG'nin ön-son test puan farkı ort.	40	6,75 ± 0,73	4,64

(t = 2,63 ; p = .010)

Tablo 3. Yetişkin ve Akran Liderli Grupların Eğitim Öncesi ve Sonrasında Cinsel Tutum Toplam Puan Ortalamaları

Gruplar	Ön test		Son test		t	p
	X±Sh	S	X±Sh	S		
Akran Liderli Grup	77,80±1,28	8,11	89,40±1,31	8,33	9,16	,000
Yetişkin Liderli Grup	77,51±1,30	8,25	83,46±1,30	8,1	6,30	,000

Yetişkin ve Akran Liderli Cinsel Sağlık Eğitiminin Öğrencilerin Cinsellikle İlgili Bilgileri Üzerindeki Etkileri

Yetişkin ve akran liderli grupların eğitim öncesi ve sonrasında “Cinsel Bilgi Ölçeği”nden aldıkları toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak fark bulunmuştur (Tablo 1.). Hem akran liderli hem de yetişkin liderli yapılan cinsel sağlık eğitimi öğrencilerin cinsel bilgisini arttırmada etkili olmuştur.

Yetişkin ve akran liderli grupların eğitim öncesi ve sonrasında cinsel bilgi ölçeğinden aldıkları toplam puan farkı ortalamaları arasında istatistiksel olarak fark bulunmuştur (t = 2,63 ; p <.01; Tablo 2). Akran liderli eğitim öğrencilerin cinsel bilgisini geliştirmede yetişkin liderli eğitimden daha etkili olmuştur.

Yetişkin ve Akran Liderli Cinsel Sağlık Eğitiminin Öğrencilerin Cinsellikle İlgili Tutumları Üzerindeki Etkileri

Yetişkin ve akran liderli grupların eğitim ön-

cesini ve sonrasında “Cinsel Tutum Ölçeği”nden aldıkları toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak fark bulunmuştur (Tablo 3). Hem akran liderli hem de yetişkin liderli yapılan cinsel sağlık eğitimi öğrencilerin cinsel tutumlarını olumlu yönde arttırmada etkili olmuştur.

Yetişkin ve akran liderli grupların eğitim öncesi ve sonrasında cinsel tutum ölçeğinden aldıkları puan farkı ortalamaları arasında istatistiksel olarak fark bulunmuştur (t = 3,5 ; p<.001; Tablo 4.). Akran liderli eğitim öğrencilerin cinsel tutumunu geliştirmede yetişkin liderli eğitimden daha etkili olmuştur.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bir ilköğretim okulunda yetişkin ve akran liderli cinsel sağlık eğitiminin sekizinci sınıf öğrencilerinin cinsel sağlıkla ilgili bilgi ve tutumları üzerindeki etkileri karşılaştırılarak her iki yöntemin öğrencilerin cinsel bilgi ve tutumları üzerindeki etkisi ve hangi yöntemin diğerinden daha etkin olduğu değerlendirilmiştir.

Tablo 4. Yetişkin ve Akran Liderli Grupların Eğitim Öncesi ve Sonrasında Cinsel Tutum Puan Farkı ortalamaları

TUTUM ÖLÇEĞİ	n	X ± Sh	S
YLG'nin ön-son test puan farkı ort.	39	5,94 ± 0,94	5,88
ALG'nin ön-son test puan farkı ort.	40	11,60 ± 1,26	8,00

(t = 3,5 ; p = .001)

Bu çalışma ile yetişkin ve akran liderli eğitim yöntemlerinin cinsel sağlıkla ilgili bilgi üzerinde olumlu yönde gelişme sağladığı ve cinsel bilgiyi geliştirmede akran liderli eğitimin yetişkin liderli eğitimden daha etkili olduğu sonucu ortaya konulmuştur.

Birçok çalışmada da akran eğitimin bilişsel alana yönelik eğitim hedeflerine ulaşmada etkili olduğu gösterilmektedir. Bu çalışmalardan;

Özcebe ve Akın; adölesanlar arasında üreme sağlığı bilgisi üzerine yaptıkları akran eğitimi sonucunda bilgi düzeyinde artış olduğunu bulmuşlardır(Özcebe ve Akın,2003).

Farklı yaş grupları ve özelliklerini hedef alan akran eğitiminin uygulandığı çalışmalarda da (Agha,2002; Özcebe ve ark.,2004; Shulkin,1991; Mellanby ve ark.,2001; Laukamm ve ark.,2000; Ford ve ark.,2000; Kocken ve ark.,2001; Leonard ve ark.,2000) cinsel yolla bulaşan hastalıkların önlenmesinde akran eğitiminin etkin olduğu gösterilmiştir.

Aslan ve Şahin ise lise ikinci sınıf öğrencileri arasında sigara önlenmesine ilişkin yaptıkları akran eğitimi sonucunda bilgi düzeyinde artış olduğunu bulmuşlardır(Aslan ve Şahin,2003).

Tüm bu çalışmalarda akran eğitimi yetişkin eğitimiyle karşılaştırılmamıştır. Dolayısıyla onların sonuçları akran eğitiminin yetişkin eğitiminden daha etkili olup olmadığını göstermemektedir.

Yalnızca Mellanby ve arkadaşları “yetişkin ve akran liderli cinsel eğitimin karşılaştırılması” isimli çalışmalarında 9. Sınıf öğrencileri üzerinde yetişkin ve akran liderli cinsel sağlık eğitimi yaparak iki grubu karşılaştırmışlar ve sonucunda bilgiyi geliştirmede yöntemler arasında fark bulmamışlardır (Mellanby ve ark.,2001).

Ayrıca bu çalışma ile yetişkin ve akran liderli eğitim yöntemlerinin cinsel sağlıkla ilgili tutum üzerinde olumlu yönde gelişme sağladığı ve cinsel tutumu geliştirmede akran liderli eğitimin yetişkin liderli eğitimden daha etkili olduğu sonucu da ortaya konulmuştur.

Mellanby ve arkadaşları da “Yetişkin ve akran liderli cinsel eğitimin karşılaştırılması” isimli çalışmalarında 9. Sınıf öğrencileri üzerinde yetişkin

ve akran liderli cinsel sağlık eğitimi yaparak iki grubu karşılaştırmışlar ve sonucunda akran liderlerin cinsel davranışlarla ilgili tutumu değiştirmede yetişkinlerden daha etkili olduğunu bulmuşlardır (Mellanby ve ark.,2001).

Literatürde de akran eğitiminin savunucuları, özellikle hassas konularda akranların birbirlerinden öneriler aldığını ve içinde buldukları grubun tutum, davranış ve beklentilerinden etkilendiğini belirtmektedirler(Buller ve ark.,1999;Mellanby ve ark.,2000).

Ayrıca birçok çalışmada da akran eğitiminin duyuşsal alana yönelik eğitim hedeflerine ulaşmada etkili olduğu gösterilmekte, ancak bu çalışmalarda akran eğitimi yetişkin eğitimiyle karşılaştırılmadığı için onların sonuçları akran eğitiminin yetişkin eğitiminden daha etkili olup olmadığını göstermemektedir. Bu çalışmalardan;

Agha Zambiya’da 10, 11, 12. sınıf öğrencileri, Mellanby ve arkadaşları da; 12-16 yaş okul çocukları arasında akran cinsel eğitimi yapmışlar ve sonucunda Agha cinsel ilişkiye girmeme ile ilgili olumlu inançlarda ve kişisel risk algılamayı geliştirmede, Mellanby ve arkadaşları ise cinsel aktiviteyi azaltmada akran eğitiminin etkili olduğunu bulmuşlardır (Agha,2002; Mellanby ve ark.,1995).

AIDS önlenmesine ilişkin akran eğitimlerinin lise ve üniversite (Hara ve ark., Shulkin) öğrencilerinde uygulandığı bazı araştırma raporlarında AIDS farkındalığının arttığı, AIDS’e karşı tutum ve davranışlarda iyileşme olduğu belirtilmektedir. Benzer şekilde CYBH’lara ilişkin daha yetişkin yaş gruplarında yapılan araştırmalarda da (Laukamm ve ark., 2000 Ford ve ark. 2000) akran eğitiminin kondom kullanımında artış sağladığı belirtilmektedir.

Aslan ve Şahin, lise ikinci sınıf öğrencileri arasında sigara ile savaş konusunda yaptıkları akran eğitimi sonucunda tutumda olumlu yönde gelişme sağladıklarını bulmuşlardır (Aslan ve Şahin2003).

Buller ve arkadaşları işçiler arasında yaptıkları meyve ve sebze tüketiminin arttırılmasına yönelik akran eğitimi sonucunda sebze-meyve tüketiminde artış olduğunu bulmuşlardır (Buller ve ark.,1999).

Shcroder 5. ve 6. sınıf öğrencileri arasında çatışma çözümü becerileri geliştirilmesine yönelik yaptıkları akran eğitimi sonucunda akran eğitimi ile şiddetin anlamlı oranda azaldığını bulmuştur (Shcroder,1994).

Kocken ve arkadaşları, Rickert ve arkadaşları ile Prince ise değişik konularda yaptıkları akran eğitimini yetişkin eğitimiyle karşılaştırmalarına rağmen eğitim yöntemleri arasında fark bulmamışlardır (Kocken ve ark.,1998; Rickert ve ark.,1991; Prince,1995). Bunlardan:

Prince; “Yetişkin ve akran liderli sigara kullanımını önleme programının etkililiği” isimli çalışmasında 93 öğrenci üzerinde (30 akran liderli grup, 31 yetişkin liderli grup, 32 kontrol grubu) sigara önleme programı düzenlemiş ve sigaranın tüketiminin azaltılmasını değerlendirmiştir. Sonuçta sigara tüketiminin azaltılmasında yetişkin ve akran liderli grupları ile kontrol grubu arasında anlamlı fark olduğunu ancak yetişkin ve akran liderli gruplar arasında anlamlı fark olmadığını bulmuştur. Prince çalışmasında yetişkin ve akran liderli eğitim arasında fark bulamamasını, örnek sayısının az olmasına bağlamaktadır(Prince,1995).

Kocken ve arkadaşları yetişkinlerde akran liderli sağlık eğitimi programının etkileri” konulu çalışmalarında 55–79 yaş arasında bulunan (138 deney, 182 kontrol) kişilerle iyilik hallerinin geliştirilmesi, yaşlılığa karşı tutum ve öz yeterlilik konularında akran eğitimi yapmışlar ve sonucunda bu konularda her iki grup arasında bir fark bulamamışlardır. Kocken ve arkadaşları gruplar arasında fark bulmamalarını, diğer çalışmalardan farklı olarak yaşlılık döneminde bulunan kişilerle çalışmalarına bağlamışlardır(Kocken ve ark, 1998).

Rickert ve arkadaşları da: “Akran danışmanlık AIDS eğitim programının adölesanların bilgi, tutum ve eğitimle ilgili memnuniyetleri üzerindeki etkileri” isimli çalışmalarında 12-18 yaş arasındaki adölesanlar (27 kişi akran eğitimi, 28 kişi yetişkin eğitimi, 27 kişi kontrol grubu) ile AIDS önlenmesine yönelik akran eğitimi yapmışlar ve sonucunda hem yetişkin hem de akran eğitimi grubunda kontrol grubuna oranla AIDS’e ilişkin bilgi ve tutumda, kişisel önleme davranışlarında ve memnuniyet beklentisi açısından fark bulurlarken yetişkin ve akran liderli grup arasında anlamlı fark

bulmamışlardır. Rickert ve arkadaşları gruplar arasında fark bulmamalarını, çalışmalarını az kişi üzerinde yapmalarına bağlamışlardır(Rickert ve ark.,1991).

Stephenson ve arkadaşları ise; “İngiltere’de öğrenci liderli cinsel eğitim” isimli çalışmalarında ilk cinsel ilişki deneyimini 16 yaşına çıkartmak amacıyla 9. Sınıf öğrencilerine (3625 kontrol, 4533 deney) cinsel eğitim yaparak yetişkin ve akran liderli eğitimi karşılaştırmışlar ve sonucunda ilk cinsel ilişki deneyimini 16 yaşına çıkartmada gruplar arasında fark bulmamışlardır. Çalışmalarının sonuç hedefi bakımından gruplar arasında fark bulmamalarına rağmen prezervatifin penise yerleştirilmesi becerisi ve öğrencinin eğitimden memnuniyeti bakımından akran liderli eğitimin yetişkin liderli eğitimden daha etkin olduğunu bulmuşlardır (Stephenson ve ark,2004).

Sonuç olarak ;Yetişkin ve akran liderli eğitim yöntemi cinsellikle ilgili bilginin ve tutumun olumlu yönde gelişmesinde etkili olurken, akran liderli eğitim cinsellikle ilgili bilginin ve tutumun olumlu yönde gelişmesinde yetişkin liderli eğitimden daha etkili olmuştur.

Öneriler;

İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin cinsel eğitiminde akran eğitimi yöntemi kullanılabilir.

Çalışmada eğitim değerlendirme aracı olarak geliştirilen “Cinsel Bilgi Ölçeği” ve “Cinsel Tutum Ölçeği” bu çalışmada kullanılan eğitim içeriği ve hedefleri doğrultusunda yapılacak olan eğitimlerde ölçüm aracı olarak kullanılabilir.

Yetişkin ve akran liderli eğitimin etkisini daha iyi ortaya koyabilmek için daha geniş örneklemeler üzerinde kontrol gruplu çalışmalara gereksinim vardır.

KAYNAKLAR

Agha, S.(2002): An evaluation of the effectiveness of a peer sexual health intervention among secondary-school students in Zambia. AIDS Education and Prevention,14(4):269-281.

Alberti, R., Emmons, M.(2000): Atılganlık. Çev. Editörü. Köroğlu, E., HYB Yayıncılık. Ankara.

Artan, İ.(2003): Engelli çocuk ve gençlerin cinsel eğitimi. Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi. 4: s.39.

Atabek, E.(1998): Cinsellikten İkmale Kaldık. 5. Basım. Altın Kitaplar. İstanbul.

Aslan, D., Şahin, A.(2003): Sigara ile mücadele konusunda yapılmış bir çalışmada kullanılan akran danışmanlığı yöntemi ile ilgili kısa bir rapor. Hacettepe Toplum Hekimliği Bülteni, 2:11-12.

Buller B. D., Morrill C., Taren D., et al(1999): Randomized trial testing the effect of peer education at increasing fruit and vegetable intake. Journal of the National Cancer Institute, 91: 1491-1500.

Bulut, A.(1999): Çocuklukta cinsel eğitim. Ed:Ekşi A., Ben Hasta Değilim. s.76-84, Nobel Tıp, İstanbul.

Cholette- Perusse, F.(1999): Çocuklara Cinsel Konularda Ne Söylenmeli Nasıl Söylenmeli. Çev. Dirim, A., Esin yayınevi. İstanbul.

Cole, J. (2003) : Cinsellikle İlgili Merak Ettikleriniz. Çev. Aksay, E., 4. Basım. Sistem Yayıncılık. İstanbul.

Erkuş, A.(2003): Psikometri Üzerine Yazılar: Madde Analizi. Türk Psikologlar Derneği yayını, Ankara.

Fincancıoğlu, N.(1995): Kahire konferansı çerçevesinde üreme sağlığı. Gençlik,Cinsel Eğitim ve Üreme Sağlığı. İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, S. 3-10, İstanbul.

Ford, C.S., Russel, B.: Cinsel İlişkilerin Tarihsel Evrimi. Çev. Cevher, Y., Yeryüzü yayınevi. Ankara.

Ford, K., Wirawan, D,N, Suastina,W., Reed,B.D., Muliwan,P.(2000): Evaluation of a peer education programme for female sex workers in Bali, Indonesia. International Journal of STD&AIDS, 11(11):731-734.

Giese, H., Cameron, N. : Cinsel Olgunluđa Doğru. Çev. Cevher, Y., Yeryüzü yayınevi. Ankara.

Green, J.(2001): Peer education. Promotion&Education, 8(2): 65-68.

Hara, P., Messick, B.J., Fichter, R.R., Paris,D.(1996): A Peer-led AIDS prevention program for students in an alternative school. The Journal of School Health, 66(5):176-186.

Karadağ, Ö.(2003): Üreme Sağlığı ve HIV/AIDS Konusunda Akran Eğitimi Kaynak Elkitabı. TurkMSIC. Akmat, Ankara.

Kardam, F., Akman, Y., Özvarış, Ş.B., Çađlar, Ş.(2000): Çocuklukta Genç Kızlığa Değişim. Veri Araştırma yayını. İstanbul.

Kentler, H.(1998): Anneler Babalar Cinsel Eğitimi Öğeniyorlar. Çev. Pamir, G., AFA Yayıncılık. İstanbul.

Kocken,P., Voorham, J., Brandsma,J., Swart, W.(2001): Effects of peer-led AIDS education aimed at Turkish and Moroccan male immigrants in the Netherlands. European Journal of Public Health, 11(2):153-159.

Kocken,P., Voorham, J.J.(1998): Effects of peer-led senior health education program. Patient Education and Counseling, 34(1):15-23.

Kulaksızıoğlu, A.(2001): Ergenlik Psikolojisi. 4. Basım, s. 54-58 , Remzi Kitabevi, İstanbul.

Laukamm-josten, U., Mwizarubi, B.K., Outwater, A., Mwajonga, C.L.(2000): Preventing HIV infection through peer education and condom promotion among truck drivers and their sexual partners in Tanzania, 1990-1993, AIDS Care, 12(1):27-40.

Leonard, L., Ndiaye,İ., Kapadia, A., Eisen,G.(2000): HIV prevention among male clients of female sex workers in Kaolack, Senegal: Results of a peer education program. AIDS Education and Prevention, 12(1):21-38.

Mathie, E., Ford, N.(1998):Peer education for Health. Ed: Topping,K., Ehly, S., Peer-Assisted Learning. S. 203-217, Lawrence Erlbaum Associates,Mahwah.

Mayle, P.(2003): Bana Neler Oluyor. Çev. Aksoy, E., 6. Baskı. Sistem Yayıncılık. İstanbul.

Mellanby A.R., Newcombe R. G., Rees J., Tripp J. H.(2001) : A comparative study of peer-led and adult-led school sex education. *Health Education Research*, 16 (4): 481-492.

Mellanby, A., Phelps, A.F., Crichton, N.J., Tripp, J.H.(1995): School sex education: an experimental programme with educational and medical benefit. *BMJ*,311:114-454.

Mellanby, A.R., Rees, J.B., Tripp, J.H.(2000): Peer-led and adult-led school sex education: a critical review of available comparative research. *Health Education Research*. 15(5):533-545.

Öz, I.(1997): Cinsel eğitim. *Çocuk ve Eğitim*, 2.basım, Kök yayıncılık, s. 75-110, Ankara.

Özcebe, H., Akın,L., Aslan,D.(2004): A peer education example on HIV/AIDS at a high school in Ankara. *The Turkish Journal of Pediatrics*. 46 (1): 54-59.

Özcebe,H., Akın,L.(2003): Effects of peer education on reproductive health knowledge for adolescents living in rural areas of Turkey. *Journal of Adolescent Health*, 33(4):217-218.

Özguven, İ.E.(2000): Psikolojik Testler: Testlerde Madde Analizi. 4. Baskı. PDREM yayınları, Ankara.

Prince, F.(1995): The relative effectiveness of a peer-led and adult-led smoking intervention program. *Adolescence*, 30(117): 187-194.

Rickert, V.I., Jay, M.S., Gottlieb, A.(1991): Effects of a peer-counseled AIDS education program on knowledge, attitudes, and satisfaction of adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 12:38-43.

Schroeder, M.E.(1994): A peer education program to promote the use of conflict resolution skills. *Public Health Reports*, 109(2):158-162.

Sevim, J.(2002): Anne Bu Ne?. 2. Basım. Remzi Kitabevi. İstanbul.

Shulkin, J.J.(1991): Effects of a peer-led AIDS intervention with university students. *College Health*, 40:75-79.

Sexuality Information and Education Council of the United States(SIECUS)(1996). *Guideline for Comprehensive Sexuality Education*. 2. Ed. New York: National Guidelines Task Force, Sex Information and Education Council of US.

Song, E.Y., Pruitt, B.E., McNaara,J., Colwell,B.(2000): A meta-analysis examining effects of school sexuality education programs on adolescents'sexual knowledge. *The Journal of School Health*, 70(10):413-416.

Stephenson, JM., Strange, V., Forrest, S., Oakley, A., Copas, A., Allen, E., Babiker, A., Black, S., Ali, M., Monteiro, H., Johnson, AM.(2004): Pupil sex education in England (RIPPLE study): cluster-randomized intervention trial. *The Lancet*, 364(9431):338-346.

Taşçı, A.İ.(2003): Cinsel Eğitim. İz yayıncılık. 3. Baskı, İstanbul.

Tekin, H.(1991): Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme: Test ve Madde Analizi. 16. Baskı. Yargı Yayınevi, Ankara.

Turner, G., Shepherd, J.(1999): A method in search of a theory: peer education and health promotion. *Health Education Research*, 14(2): 235-247.

Uçar, H.(1994): Çağdaş Çocuk Cinsel Eğitimi. İnkılap Kitabevi. İstanbul.

Ward, B.(2000): Seks ve Yaşam. 5. Basım. Çev. Tektaş, N., Remzi Kitabevi. İstanbul.

Yılmaz, H.(2002): Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme: Test ve Madde Analizi. 6. Basım. Çizgi Kitabevi, Konya.